

De liefde voor taal die in de tijd is gedoopt

Taalgeleerde prof. dr. Jan Renkema

Brabants Dagblad, zaterdag 3 oktober 2009

Den Bosch Editie; Tilburg Editie; Bommelerwaard Editie; Land van Heusden en Altena Editie; Waalwijk e.o. Editie; Meierij Editie; Oss e.o. Editie; Uden / Veghel e.o. Editie

Henri van der Steen

Hij komt binnen in een bijna feestelijk zomercolbert. Jan Renkema heeft sowieso nog wat jongensachtigs, hoewel hij de zestig is gepasseerd en niet voor niets professor is. Ja, hij belooft wel een glas Chablis bij het voorgerechtje, een gezonde salade met stukjes biologische kalkoen. Over taal zal het gaan, kreupeltaal en meesterwerken.

Niet alle meesterwerken uit de geschiedenis worden als zodanig herkend. Sommige uitgeverijen hebben de moed met een eigen serie te komen. Er is de Perpetuareeks van Athenaeum: de 100 grootste klassiekers uit de wereldliteratuur, volgens een eigenhandig samengestelde jury, deels opnieuw vertaald, fraai uitgegeven, gebonden. "In principe vind ik dat je juist heel persoonlijke keuzes moet maken. Zeg me wat u leest en ik vertel u wie u bent. Ik zou Carry van Bruggen in mijn top-100 zetten. Maar hoe meer projecten als de Perpetua-reeks, des te beter natuurlijk. Dan laat je zien wat je de moeite waard vindt uit de cultuur. Emile Brugman moet ook een fantastische man zijn, van uitgeverij Atlas. Die geeft de dagboeken uit van Max Frisch. Vorig jaar werden er twee van verkocht. 'Dit jaar hoop ik er drie te verkopen', zei hij ergens. Geweldig! Kijk, daarom ben ik een beetje tegen die top-tien hypes. Dat gaat in tegen het streven naar schoonheid. Lees je Murakami? Die laat een hoofdpersoon zeggen: 'Niet dat er geen goede hedendaagse boeken zijn, maar het leven is zo kort - ik lees liever de boeken die gedoopt zijn door de tijd'. Mooi, hè."

Als vlegel van 24 zat hij aan de Troonrede te prutsen, dat tenenkrommende, klantvriendelijke epistel vol gezwollen woorden en gemaakt verheven zinswendingen, zoals we Hare Majesteit kennen. De huidige prof. dr. Jan Renkema, hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg, mocht er zijn kennis van de Neerlandistiek op loslaten. Hij is nu in de ruimste zin van het woord bezig met communicatie, met als specialiteit tekstkwaliteit. Dat is ook het vak waarin hij op de universiteit doceert. Bij een broccolisoepje met Hollandse garnalen zegt Renkema: "Neemt de taalvaardigheid af? Ja, die ook. Ik zou zeggen: de communicatievaardigheid neemt af. Er wordt veel te veel gecommuniceerd, er worden veel te veel teksten geproduceerd die beter achterwege kunnen blijven. Maar ik vind het lastig over taalverloeding te praten. Natuurlijk holt het peil van de studenten achteruit, dat is niet meer dan logisch. Vroeger ging acht procent van de studenten naar de universiteit, nu 30 tot 40 procent. Maar die emoticons zijn weer een fantastische ontwikkeling, zo kunnen mensen toch hun emoties kwijt. We hebben in de taal geen ironieteken." Hij denkt even na. "Ik kreeg een paar dagen geleden een briefje van Drs. P. Hij vroeg me of ik het ook niet zonde vond dat de Nederlandse taal zo werd verfomfaaid door het eigen volk. Mooi gezegd, hè. Ik ben het alleen niet helemaal met hem eens."

Jouw collega Piet van Sterkenburg ziet de verloedering wel. Hij zegt in zijn nieuwe boek 'Een kleine taal met een grote stem': 'Geef het onderwijs terug aan de docenten en verlos ons van de vernieuwingsgoeroes'.

"Zaten er maar echte goeroes, die je kon volgen! Eigenlijk zou het Ministerie van Onderwijs het Ministerie van Onderwijsformulieren moeten heten. In de dertig jaar dat ik in het onderwijs zit, heb ik zelden een goed idee van onderwijsambtenaren gehoord."

Renkema vindt het boek van Van Sterkenburg overigens niet zo briljant. "Natuurlijk is 'hun hebben het koud' gruwelijk, maar Anne Frank schreef het in haar dagboek ook, 'hun hebben', dat is door haar vader verbeterd. Waarom zouden mensen het zeggen? Misschien omdat ze 'zij' te weinig klank vinden hebben. Ik ben tegen het etiket 'verloedering'. De oude Grieken zeiden dat over hun jeugd ook al. En het is eigen aan vijftig-plussers alom verloedering te zien."

Televisie-recensies zijn alleen al leuk om alle taalkundige blunders en bloopers die worden opgespoord.

"Ik hoorde Ferry Mingelen zeggen: 'Dit debat loopt uit de klauwen'. Tja, dat zou 20 jaar geleden niet zijn gezegd. Zoals Balkenende zijn speech opleest, dat quasi-populaire taalgebruik van politici. Wilders! Dat vind ik eerder verloedering."

Wilders' woordenschat is niet zo groot als alom wordt aangenomen. 'Kopvoddentax'. Pffff.

"Dat ben ik met je eens. Maar Wilders heeft zijn doel weer bereikt, maximale aandacht van de burgers via provocatie. Waarom tolereert de Kamervoorzitter dit? Zo verwilderen de normen. Pechtold is wel heel goed, Van der Vlies blijft met zijn taal ook heel dicht bij zijn persoonlijkheid en die van zijn partij - daardoor is hij authentiek."

Binnenkort komt een nieuw boek uit van Renkema, in het Engels, over het verborgen connectief. "Als er wereldwijd 300 van worden verkocht, is het veel, haha. Enfin, ik heb er vijftien jaar over nagedacht, vooral in de auto, met cantates van Bach op de achtergrond. Voorbeeld: 'Piet is depressief. Zijn vrouw is bij hem weggelopen'. Dat zijn twee mededelingen uit de werkelijkheid. Ik vraag mijn studenten waar die punt voor kan staan. De een zegt 'want', een ander, meestal een vrouw, zegt 'daarom', weer een ander zegt 'toch' of 'maar'. Kijk, als ze dat zien, gaan we vooruit. Verbindingswoordjes vallen in de gesproken taal meestal weg, dat is het verborgen connectief. Ik heb er een systeem voor ontworpen."

Als het hoofdgerecht (gebakken kabeljauwhaasjes) wordt voorbereid, luistert de professor met plezier naar muziek en teksten van J.P. Baartmans, de koning van het klinkerrijm. Jong zijn: muziek maken! Of boeken lezen natuurlijk. "De mooiste tijd van mijn leven was een studieperiode met een literatuurlijst: 80 boeken, 40 poëziebundels, in tweeënhalve maand. Dat betekende elke dag een boek lezen en enkele gedichten. Fantastische periode! Als ik een jongen in de collegezaal zie met een roman op zijn lessenaartje en het is een goed boek, zeg ik: 'Jij hoeft vandaag niet te luisteren, lees jij maar lekker dat boek'. Het is zó belangrijk voor je taalontwikkeling, boeken lezen. Ik zag op tv een programma van Teleac, 'De taalmeesters'. Weer zo'n typisch programma: een paar bekende Nederlanders, een spelletje, elkaar vliegen

afvangen, hoofdprijs: een boekenbon van 150 euro. Geen minuut wordt er de tijd genomen om iets uit te leggen of te achterhalen. Zo zonde. En dat is dan Teleac! De mensen die dat programma maken, houden helemaal niet van taal. Ik zei tegen mijn secretaresse: 'De tijd is niet ver meer dat ik op mijn website colleges van drie minuten ga geven'. Waarover? Over de puntkomma, over taal en imago, over regels in taalgebruik, hoe men in Antwerpen naar de weg vraagt en in Groningen. Dat is een plan, dat ga ik straks misschien uitvoeren."

Joop van der Horst, hoogleraar in Leuven, voorspelt de dood van het Nederlands. De titel van zijn nieuwe boek zegt het al: 'Het einde van de standaardtaal'.

"Ik heb tijdens een congres in Praag met hem over zijn gedachtegoed gepraat. Ik vind het niet aannemelijk dat het Nederlands als standaardtaal verdwijnt. Wist je dat er in 40 landen, op 200 plekken Nederlands wordt gedoceerd? In Utrecht hebben we onlangs weer een congres gehouden met docenten Nederlands vanuit de hele wereld, dan praten we over hoe Nederlandse romans vertaald worden, over Multatuli. Een week lang!"

Het meest verrukkelijke boek van de laatste tijd over taal komt van Paulien Cornelisse, een jonge vrouw die je in 'Taal is zeg maar echt mijn ding' pagina na pagina laat schateren om de ongeliktheid van de minder taalbegaafde medemens. "Zij heeft tijdens het slotdiner van dat congres in Utrecht voorgelezen uit eigen werk. Geweldig boek, prachtige ironie."

Zij heeft het natuurlijk ook over 'ik heb zoiets van.'

"Daar gaan we weer, haha. Natuurlijk is dat gruwelijk, labberig Nederlands. Maar ik ben meer geïnteresseerd in waarom mensen het zeggen. Kennelijk moeten ze een aanloopje nemen. Het is vulsel, ze buigen het systeem uit. Een esthetisch oordeel mag geen wetenschappelijk oordeel worden. Bovendien zit 'ik heb iets van' in ons systeem. 'Hij zeide van Japie sta stil'. Dat komt uit een oud kinderliedje. Dat is ook vulsel, maar kennelijk ingeslepen vulsel."

Renkema werd rijk van een boek over komma's, punten en stilistische kwesties: 'Schrijfwijzer'. Zijn salaris als hoogleraar - tonnetje in euro's - wordt jaarlijks nog lekker wat opgekrikt uit de verkoop van dit standaardwerk. Het is een mooi verhaal voor bij het toetje, een met blauw en rood fruit versierd roompuddinkje uit Piemonte.

"Ik was 24 toen ik leraar was, 3-vwo, in Amsterdam. Ik vond les geven prachtig, behalve opstellen nakijken. Ik dacht: dit wil ik niet nog 40 jaar doen. Toen heb ik Anne Vondeling een brief geschreven, de voorzitter van de Tweede Kamer. Ik werd uitgenodigd voor een gesprek, tien minuten kreeg ik de tijd. Enkele weken later belde hij: ik kon beginnen, moest meteen ontslag nemen als leraar. Ik werd Vondelings taalkundig adviseur. Om te beginnen moest ik de Troonrede bekijken, of die niet aansprekelijker kon. En Vondeling zei: 'Renkema, weet je wat, ik stuur je naar alle ministeries'. Toen kon ik overal studeren op de begrijpelijkheid van nota's en rapporten. Vondeling zei vervolgens: 'Maak maar een taalgids'. Dat is uiteindelijk de eerste 'Schrijfwijzer' geworden. Prinses Beatrix nam het eerste exemplaar in ontvangst. Die eerste was bedoeld voor ambtenaren, later heb ik 'm ruimer opgezet, voor een breder leespubliek. Intussen zijn er bijna een half miljoen van verkocht. De laatste editie is van 2004, het wordt weer tijd voor een herdruk."